

Stanje ljudskih prava u okolišu

Jajce, Zenica, Srebrenica, Bihać, Bosanska Krupa, Bužim, Mostar i Jablanica – Studija slučaja

Helsinki komitet za ljudska prava u BiH, uz podršku Fondacije Heinrich Böll iz Bosne i Hercegovine, pokrenuo je projekat sa ciljem uvida dostignutog stepena zaštite i poštivanja treće generacije ljudskih prava, prava na zdrav život i okoliš.

Osnovne aktivnosti su bile vezane za ostvarivanje dijaloga i prikupljanje informacija o odnosu prema okolišu u lokalnim zajednicama.

Radi toga, ostvareni su kontakti sa lokalnim ekološkim nevladinim organizacijama, predstavnicima lokalnih i kantonalnih vlasti, privrednih organizacija, inspekcija i nadležnih zdravstvenih organizacija.

Projekat je zahtijevao uvid u stanje ljudskih prava iz oblasti okoliša na sljedećim lokacijama: Jajce, Zenica, Srebrenica, Unsko-sanski kanton (Bihać, Bosanska Krupa i Bužim) i Jablanica/Mostar (Prenj, Čvrstica i Čabulja).

Tim koji je realizovao ovaj projekat bio je u sljedećem sastavu: prof. dr. Sulejman Redžić, voditelj tima i član HK u BiH, dr. Enes Ribić – liječnik, Emina Začiragić – pravnica, Mersija Brkić – liječnica, Slobodan Stajić – novinar, član HK u BiH, Branka Inić – pravnica, Dževad Harbaš – predsjednik Eko saveza USK, Amir Varščić – predsjednik Udruženja Zeleni – Neretva. U Jajcu, Jablanici i Zenici timu misije pridružili su se Eko aktivisti Adila Gračić, Idriz Čilić i Cerić Džemal. Koordinatorica projekta je bila Živica Abadžić. Projekat je realizovan u periodu od 1. jula do 30. novembra 2009 godine.

Na osnovu provednog monitoringa u okviru Projekta, tim je utvrdio da je stanje okoliša u svim sferama veoma nepovoljno i ima trend dalje devastacije, degradacije, pa i destrukcije. To se odnosi na sve sfere životne sredine, a naročito na hidrosferu (sferu voda), atmosferu i peodsferu (sferu tla ili zemljišta).

Većina vodotoka, uključujući i izvorišna područja, su sa vidno narušenim kvalitetom. Neka od njih su izvan bilo kakve ekološke kategorije kvaliteta, odnosno boniteta voda. Mnogi vodotoci su kontaminirani različitim hemijskim, biološkim i fiziklanim agensima, pa predstavljaju opasnost po zdravlje i život flore, faune i ljudi.

Zbog intenzivnih procesa tranzicije i neprincipijelne privatizacije mnogih privrednih subjekata, okolišna pitanja nisu riješena već duži niz godina, a ni danas ne postoje indikatori koji ukazuju na pozitivno određenje prema rješavanju ovih ekološki hroničnih problema. U mnogim područjima u kojima je izvršen monitoring postoje sve indicije da je došlo i do ilegalnog „skladištenja“ opasnog otpada nepoznatog porijekla, količine i radioaktivnosti (Srebrenica, Jajce). Istovremeno ne postoji raspoloženje privrednih subjekata, a ni lokalne zajednice da ga saniraju na ekološki i zdravstveno prihvatljiv način.

Zagađenost zraka je u porastu. Zbog toga je u porastu i broj oboljelih od različitih oboljenja respiratornog i kardiovaskularnog sistema, kože, očiju, uključujući i teška patološka stanja

kao što su karcinomi, zatim smanjenja fertilitet, porast bračnih parova bez potomstva, te kongenitalnih oboljenja (ZDK, Srebrenica, Jajce, Bužim).

U nekim predjelima (kao što je Srebrenica i okolina) postoji naglašen problem pristupa pitkoj i sigurnoj vodi. Većina školskih vodovoda sadrži fekalne bakterije pa voda nije duži period za upotrebu. Na taj način su higijenski uvjeti svedeni na minimum.

U drugim područjima (npr. Bužim) ne postoji gradska kanalizacija i potrebni kolektori, a vodom se stanovništvo snabdjeva iz više vodovodnih sistema od kojih većina nije pod odgovarajućom sanitarno-higijenskom kontrolom.

U područjima koja je obišao tim HK u BiH, ne postoji adekvatno razvijen monitoring kvaliteta životne sredine (zraka, vode, zemljišta, hrane i sl.). Ne postoje oblici pravovremenog i očiglednog izvještavanja i upozoravanja stanovništva na stanje pojedinih dijelova okoliša kako u pogledu vrste zagađivača tako i njegove koncentracije, odnosno intenziteta, mjerama zaštite i dugoročnog upravljanja (naročito u Zenici).

Odnos lokalne zajednice nije na potrebnom nivou. Većina ne poduzima zakonom propisane mjere da uspostavi sigurnu životnu sredinu za njene građane. Značajan broj lokalnih zajednica ne pokazuje ni minimum odgovornosti, neke nisu dovoljno svjesne složenosti problema, ne postoji, najčešće, vertikalna sinhronizacija u sistemu odlučivanja i odgovornosti, a u nekim akciji teku veoma sporo (npr. uspostava regionalne deponije u USK).

Stanje okolišnih prava u navedenim sredinama, a slična je situacija i na čitavoj teritoriji BiH, je veoma nepovoljno. Najveći dio populacije ne može ostvariti svoja elementarna okolišna prava.

Neophodno je ponuditi operativna rješenja unapređenja ukupne okolišne situacije kroz razvoj i implementaciju prihvatljive okolišne politike koja će minimizirati uticaj korupcije, te rezultirati održivim okolišnim pravima dostupnim svim građanima, a posebno u najugroženijim sredinama.

Relevantno zakonodavstvo

Instrumenti za zaštitu prava treće generacije, su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, čija načela sadrži Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima, Međunarodni ugovor o ekonomskim, kulturnim i socijalnim pravima i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda te Konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravdi i okolišnim pitanjima (Aarhus 1998). Bosna i Hercegovina, odnosno njezini entiteti i Distrikt Brčko, svoje je zakonodavstvo¹ zasnovala na gore navedenim međunarodnim standardima, kao i na direktivama Savjeta Evrope², propisima i protokolima Evropske unije.

Ustav Bosne i Hercegovine ne reguliše eksplicitno prava na okoliš, i pristup informacijama o okolišu. U BiH ne postoji krovni zakon o zaštiti okoliša.

Formiran je Koordinacijski odbor za okoliš, kao međuentitetsko tijelo, kojim je regulirana nadležnost i odnosi između ustanova Bosne i Hercegovine i entiteta.

¹ zakona zaštiti okoliša i živornoj sredini, zakona o upravljanju otpadom, zakoni o zaštiti vazduha (zraka), zakoni o vodama, a sve radi ostvarivanja prava čovjeka na život i razvoj u zdravoj životnoj sredini.

² Direktiva 2001/42/EC, Direktiva 85/337/EC, Direktiva 2003/04/EC, Direktiva 2003/35/EC

Odbor je odgovoran za harmonizaciju zakona i regulative iz oblasti okoliša, standarde i akcijske programe, međunarodne ugovore koji se tiču okoliša i njihovu implementaciju, učešće u međunarodnim procesima i saradnji s međunarodnim organizacijama, monitoring u okolišu i, informacijske sisteme i razmjenu informacija, te rješavanju prekograničnih i entitetskih pitanja.

Odjel za zaštitu okoliša pri Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine odgovoran je za usklađivanje entitetskih planova i programa, donošenje i provedbu nacionalnih planova i programa i međunarodnu saradnju iz oblasti zaštite okoliša.

Bosna i Hercegovina je donijela nacionalni Plan aktivnosti u oblasti okoliša (NEAP)-/2003.godina/, Plan upravljanja zaštitom okoliša i Strategiju zaštite okoliša.

NEAP je identificirao deset tematskih oblasti koje pokrivaju ključne probleme okoliša (zrak, vodu, zemljište, šume, otpad, prostor, gospodarstvo, bioraznolikost, zdravlje, demografiju, te pravno institucionalni okvir).

Plan upravljanja zaštitom okoliša u proizvodnim objektima elektroprivreda obuhvata elektroenergetski sektor Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne.

Strategija zaštite okoliša izrađuje se na entitetskim nivoima sa krajnjim ciljem upravljanja kvaliteta zraka, vode i otpada.

Lokalne zajednice u svojim strategijama ekonomskog razvoja su ugradile kao strateški cilj zaštitu okoliša.

Trenutačna situacija

Jajce

U vječitoj trci sa čovjekom priroda je u Jajcu, nažalost, izgubila trku. I to ne jednu već više njih, vjerovatno za duže vrijeme, a neke, možda, zauvijek!

To je glavni utisak koji je stekla misija Helsinškog komiteta za ljudska prava u okolišu, nakon jednodnevne posjete tom gradu prebogate istorije i umilne, ali narušene prirodne ljepote.

- Nekada predivni vodopad, koji je, po uzoru na 12 olimpijskih bogova, uvršten među dvanaest najljepših u svijetu, gotovo je na izdisaju;
- Smaragdna voda čarobnog Plivskog jezera je, mjestimično, toliko „zapljusnuta“ smećem uz obalu da kupači moraju da traže „koridore“ kako bi slobodno prišli vodi;
- Povremeno kuljanje pare ili dima te emisija čvrstih čestica nastalih u procesu proizvodnje Si - metala u tvornici B. S. I. i dalje su velika ekozakoneta za većinu žitelja Jajca;
- Deponija „Kruščica“, ma koliko bila ograđena, remeti prirodni ambijent, a neprijatni zadah se širi unaokolo, unoseći nemir u mirisne krajolike;
- Na stotine privatnih kuća uz obalu Vrbasa, uzvodno od Jajca, nema regulisanu kanalizaciju i fekalije se direktno slijevaju u rijeku;

A da stvar bude gora upravo na tom potezu planira se i izgradnja akumulacionog jezera za novu hidrocentralu, čime bi bio zadat još jedan udarac prirodnom okruženju.

Sve su to ekološki prizori koji unose nespokoj među građane Jajca, na koje stalno upozoravaju i ugledni domicilni ekologisti, ali njihov glas, ma koliko bio častan i jak, često je ostajao kao vapaj žednih u pustinji. Sve su to prizori zbog kojih je grad na obalama Plive i Vrbasa, kako smatra doktor Ribić, postao i primjer ekocida.

Doduše namjernika koji dolazi u grad iz pravca Donjeg Vakufa više ne dočekuje ona sablasno tamna i zagušujuća zavjesa, kao nekada u doba „Elektrobosne“. Vlasnik nove firme B. S. I. (koja nastavlja tradiciju prethodne, osnovane davne 1897), nedavno je ugradio savremeni sistem za prečišćavanje, koji se sastoji od ventilatora, ciklona, vrećastih filtera i dimnjaka, kroz koji se ispuštaju prečišćeni dimni plinovi, dok se u silos pohranjuju zaostale čestice prašine. Prema monitoringu tuzlanskog Instituta za zaštitu, ekologiju i obrazovanje, provedenom avgusta 2008, emisija čvrstih čestica je u „dozvoljenim granicama“. Ali, to mjerenje izvršeno je samo tokom jednog dana (6. 8. 2008), a pitanje je da li je situacija uvijek ista. I to je ono što Jajčane najviše brine, kao što ih zbunjuje i bjeličasti dimni stub koji svakodnevno gledaju iz grada, jer ne znaju koliko sadrži plina, a koliko pare.

Stoga je Tim misije, tokom razgovora sa čelnicima firme B. S. I. bio mišljenja da bi mjerenja morala biti svakodnevna i javna, prikazivana putem dobro vidljivog displeja, tako da bi svaki građanin Jajca mogao da vidi kolika je trenutna (ne)zagađenost vazduha.

Predstavnik Helsinškog komiteta interesovalo je i koliko je, nakon ugradnje novih filtera, situacija povoljnija nego prije, kakva je saradnja u pogledu okoliša B. S. I. i lokalne zajednice kao i nevladinog udruženja Ekološki pokret Jajca. U stvari, koliko se poštuju ljudska prava u tom domenu, kao i ono životno - pravo na zdravlje.

Čelnici firme Vladimir Majstorović, Josip Crnoja i Milka Novak naveli su da je ekorizik sada sveden na najmanju moguću mjeru, gotovo na nulu, da ih inspekcija redovno nadgleda ali su naveli i jedan zapanjujući podatak da od nadležnog Federalnog ministarstva za okoliš još nisu dobili potrebnu dozvolu zbog „složene procedure izdavanja dozvola“ kao i velikog broja podnijetih zahtjeva.

Posebno je vidljiv izostanak bolje koordinacije B. S. I. sa lokalnom zajednicom i ekološkim pokretom, a ta saradnja je ključna za poboljšanje stanja ljudskih prava u oblasti ekologije.

Članove misije Helsinškog komiteta put je dalje vodio na promenu Plivskim jezerom. Prizor nije bio nimalo bajkovit. Naprotiv. Krasna priroda je narušena ljudskim neparom i neodgovornim odnosom nadležnih vlasti, odnosno komunalnih preduzeća. Takvom stanju, razumljivo, nisu doprinijeli samo oni koji brinu o čistoći već prvenstveno brojni posjetioци, koji očito nemaju dovoljno ekološkog poklonstva i prosvijećenosti.

A ružnu sliku, na parkiralištu nedaleko od mlinova, „krasio“ je i jedan kontejner, sa razasutim smećem okolo. Posebno treba naglasiti da se oko Plivskog jezera podiže veliki broj vikend objekata čime se krše svi eko propisi i principi na kojima počivaju ljudska prava.

Ipak, najtužniji dio ove „vodene priče“ je sam vodopad. Sudbina ili čovjek kao da se i dalje poigravaju s tim draguljem, kome su se oduvijek divili hodoljubnici sa svih strana svijeta i koji je postao simbol Jajca, darujući mu i prelijepi prizor kao sa razglednica. Vodopad, visok 21 metar, danas podsjeća na beduina u oazi, kojem je u tom izobilju vode uskraćeno da utoli žeđ. Jer i pored neizmjernog bogatstva Plivinog izvorišta, zbog potreba hitroelektrane Jajce, protok vode je sveden na svega 0,8 kubnih metara u sekundi, što je nedovoljno i vodopad kopni! Jer biološki minimum je tri kubna metra u sekundi.

Sva upozorenja i vapaji načelnika općine Nisveta Hrnjića, do sada su ostala uzaludna, jer ljudima iz Elektroprivrede „HZ HB Mostar“, izgleda, sve je preče nego da se sačuva jedinstveni vodopad na ovim prostorima, kakvih je malo u svijetu. Njima vlastiti profit kao da je preči od opšteljudskog dobra.

Upravo o toj, kao i drugim ekološkim temama, članovi misije Helsinškog komiteta razgovarali su i sa načelnikom Hrnjićem. On je sugerisao da se nazivu projekta o ljudskim pravima u okolišu obavezno doda odgovornost svakog čovjeka, jer teško je neka prava ostvariti bez odgovornosti. Naveo je na kakve sve barijere nailazi kao kormilar općine, kada je u pitanju ekologija, od čelnika Elektrodistribucije, nadležne za HE Jajce, do službi i ministarstava Kantona i Federacije. Na kraju je rekao da je glavni kanalizacioni kolektor „dnevna mora“ grada, kao i da je s lijeve strane Plivskog jezera izgrađena ekomreža a s desne je u toku izgradnja.

Zbog takve nebrige pojedinaca i šutnje nadležnih Jajce je, nažalost, već platilo skupu cijenu u maju ove godine, kada nije dobilo UNESCO-ov blagoslov za upis na listu svjetske baštine. Da li treba čekati da jedan od najveličanstvenijih vodopada sada izgubi i blagoslov prirode? Jer ukoliko se nešto hitno ne preduzme, uskoro bi divna slika vodopada u kabinetu načelnika Nisveta Hrnjića mogla postati samo sjetna uspomena na jedan izgubljeni dar prirode. Tim misije smatra da je sve što je vidio i čuo najgori vid devastacije. Da stvar bude gora, vodopad u Jajcu nije jedini prirodni dragulj koji bi Bosna i Hercegovina, a sa njom i svijet, mogla da izgubi u dogledno vrijeme. Sve zbog ljudske nemarnosti. Bosna i Hercegovina, razumljivo, žarko želi članstvo u Evropskoj uniji, ali je u pogledu ekoloških standarda na samom evropskom začelju i daleko od onih koje traži Brisel. Stoga će, ako želi u EU, morati odista mnogo da poradi i na tom planu.

Zenica

Kada će biti razriješen zenički ekološki Gordijev čvor a taj grad prestati da bude stalni iskušenik ekološke (ne)savjesti osnovno je pitanje na koje su članovi tima tražili odgovor u Zenici.

„Ima mjesta za zabrinutost, ali ne i za paniku“. Te riječi uglednog prof. dr. Šefketa Goletića iz Zenice, izgovorene pred širim auditorijumom kod načelnika Općine Husejina Smajlovića, zazvučale su kao savjest i možda najbolje objasnile sadašnji „trenutak istine“ u ovom gradu kada su u pitanju ljudska prava u oblasti okoliša i održivog razvoja.

Mada su očekivali da će takve riječi čuti još u kompaniji Arcelor Mittal, a pogotovo u Kantonalnom zavodu za medicinu rada, članovi monitoring tima Helsinškog komiteta čuli su ih tek pri kraju svoje „vizite“ Zenici. Jednostavno, u ovom metalurškom centru dug je put do prave ekološke istine i pomalo se čini da nekima nije ni stalo da se do nje dođe (!) jer doziranu samokritičnost uvijaju u brojne oblande.

Svoju posjetu gradu koji decenijama unazad, sa izuzetkom nekoliko poratnih godina, slovi kao jedan od najvećih ekoloških izazovnika, članovi monitoring tima, počeli su razgovorom u Ekološkom centru Zeničko-dobojskog kantona. Tu su ih koordinator Muhamed Skopljak i aktivista Džemal Cerić upoznali sa radom Centra, koji je osnovan 2006. godine, a okuplja šest nevladinih ekoloških organizacija od Tešnja do Kaknja. Pošto ZDK ima dvanaest općina, zastupljenost ekoloških organizacija je polovična. U sklopu Centra djeluju i eko-sekcije i klubovi kao, na primjer, klubovi ljubitelja cvijeća.

Ta posjeta bila je, ujedno, uvod za naredne „vizite“, prije svega kompaniji Arcelor Mittal, slijedniku Mittal Steela, ili još ranije Željezara Zenica.

Ma koliko zenička ekološka hronologija bila dobro poznata, ona je opetovana i tokom razgovora monitoring tima sa čelnicima Arcelor Mittala.

Još je Željezara Zenica bila istovremeno i majka i maćeha. S jedne strane ona je gotovo izgradila Zenicu, pri tome dajući posao ne samo hiljadama stanovnika (23.000) tog grada već i brojnih okolnih mjesta. Ali, istovremeno, taj metalurški gigant, sa zastarjelom tehnologijom, uzimao je i ekološki danak. Nažalost, niko još do danas nije tačno izračunao koliki je on bio, a ne postoje ni uporedni podaci da li je i koliko broj oboljelih od karcinoma disajnih organa veći nego u drugim velikim gradovima u BiH.

Tokom minulog rata pogoni Željezare su stali, a stajali su i izvjestan period poslije rata, što je rezultiralo i velikom nezaposlenošću Zeničana. Jedina dobra strana tog „moratorija“ bila je bolja ekološka slika Zenice. Ali kada je, nakon brojnih peticija, proizvodnja, u manjem obimu, obnovljena, čemu je prethodila privatizacija, ponovo je iskrslilo pitanje - zagađivanja okoline.

Taj ekološki Gordijev čvor mora sada da razrješava i novi vlasnik, svjestan da, shodno novim standardima i međunarodnim konvencijama, treba učiniti znatno više nego prethodnici. Sadašnji direktor Arcelor Mittala, M. V. Kulkarni, koji je na tu dužnost stupio tek nedavno, obećava da će njegova kompanija od 130 miliona dolara investicija, 30 miliona etapno uložiti u zaštitu čovjekove okoline, a samo do kraja 2009. godine oko četiri miliona, dok je za narednu predviđeno od 3,5 do četiri miliona.

Gospodin Kulkarni, koji je prije dolaska u Zenicu bio na čelu ogranka firme u Skoplju, kaže: „Ne želimo samo da pričamo. Kanimo da potpuno ispunimo sve naše obaveze koje smo preuzeli. Naša filozofija nije samo zaraditi. Uostalom, naša firma prisutna je u šezdesetak država i zapošljava 320.000 ljudi. Poštovaćemo i ovdje lokalne norme, ali i evropske. Cilj nam je da u fazama dođemo do evropskog nivoa. Zato moramo još više raditi. Treba nam nova tehnologija, nova oprema... U završnoj fazi je i dobijanje sertifikata za okoliš, a jedino što nismo stavili u drugi plan tokom recesije bili su projekti zaštite...“

Koliko će odista biti ostvareno od svih tih obećanja, pokazaće vrijeme. U razgovoru sa članovima monitoring tima, čelnici Arcelor Mittala naveli su da je sadašnje zagađenje dva i po puta manje nego prije rata, a biće još smanjeno nakon uvođenja nove tehnologije i zatvaranja nekih zastarjelih pogona. Istovremeno, blagodareći novim toplanama, prepolovljena je doza sumpor-dioksida, ali sve to još ni približno ne odgovara potrebnoj zaštiti okoliša.

Pri tome uznemirujuće djeluju i povremeni ekološki incidenti, poput onog nedavnog kada se crna naftna mrlja izlila u rijeku Bosnu, izazvavši pomor ribe. Ostalo je, međutim, bez odgovora ko je krivac, jer glavni kolektor iz kojeg je stigla mrlja zajednički koriste Arcelor Mittal, CIMOS, Rudnik mrkog uglja i industrijski pogoni drugih firmi smješteni u toj zoni. A odsustvo blagovremene i tačne informacije otvorilo je prostor i za medijska nagađanja.

Istina, u Arcelor Mittalu su kako naglašavaju, odmah pregledali 19 punktova odakle voda odlazi u glavni kolektor i nisu ustanovili bilo kakav kvar. A pogone su pregledali i federalni inspektor za okoliš, kao i federalni vodoprivredni inspektor.

Posjeta kantonalnom Ministarstvu za prostorno uređenje, promet, komunikacije i zaštitu okoline te razgovor sa ministrom Nerminom Mandrom, otkrila je svu zamršenost propisa, u stvari pravi lavirint, kada je u pitanju zaštita okoline. Tu se toliko isprepliću općinske, kantonalne i federalne nadležnosti da je nekada teško povući crtu gdje prestaje jedna, a slijedi druga.

Pri svemu tome, kako je naglasio Mandra, prisutan je jedan paradoks - zaštita okoliša je globalni problem, koji se ne rješava globalno. Štaviše, ta zaštita nije dovoljno sinhronizovana ni na području jednog kantona. To je ilustrovao i podatkom da je Arcelor Mittal, kada je u pitanju ekološki nadzor, u nadležnosti Federacije BiH, tako da kantonalna mobilna monitoring stanica, koja je upravo stizala, neće imati pravo da mjerenja vrši u krugu kompanije!

Kantonalni ministar naglašava: "Mittal svoje podatke šalje u Federaciju, a s nama neće ni da razgovara". Navodi da nije isti stepen zagađenosti u centru Zenice i u obližnjem Tetovu. S pravom zamjera što ne postoji ekološka taksa.

Na kraju priznanje da bi volio da zna dokle sežu njegove nadležnosti, pa time i odgovornost „za vlastitu avliju“, uz konstataciju da je, nažalost, decenijama minimalno ulagano u zaštitu čovjekove okoline.

Ministar Mandra ostavio je na članove monitoring tima utisak čovjeka koji bi učinio neuporedivo više da mu propisima nisu „svezane ruke“ i to u pravoj šumi nadležnosti. A kao sabesjednik otvoren za sve teme, nije se ustezao da kaže istinu i oboljelim od bruceloze u ZDK.

Dosta zanimljivih i korisnih informacija čulo se i u kantonalnom sektoru za inspekcijски nadzor u oblastima poljoprivrede, vodoprivrede, šumarstva, veterinarstva, zdravstva, urbanizma i ekologije. Sagovornice su bile direktorica Mirsada Silajdžić i njena pomoćnica Draženka Filipović. Kao dobar vid saradnje sa stanovništvom u pogledu zaštite okoliša naveden je i dežurni telefon za građane. A apostrofiran je i problem da se protiv individualnih sakupljača sekundarnih sirovina ne mogu podnositi prekršajne prijave. Zanimljivo je da na području ZDK djeluju samo dva inspektora za okoliš.

Razgovor sa direktoricom Kantonalnog zavoda za medicinu rada, doktoricom Sajmom Lutvicom je sadržavao njezine tvrdnje da uz pravo na život, kao bazično ljudsko pravo i pravo na rad su prava koja su ispred prava na zdravlje. To je obrazložila i riječima da nedostatak posla utiče na mentalno zdravlje. Navela je i da prašina veoma malo utiče na zdravlje, što je zbunilo njene sabesjednike. Kao što ih je zbunilo i uporno doktoricino izbjegavanje da da odgovor koliko na zdravstvenu sliku Zenice utiče glavni zagađivač Arcelor Mittal.

Odgovor direktorice bio je solomonski: „U ovom gradu ima više zagađivača“. S obzirom na to da Zavod, na čijem je čelu, vrši sistematske preglede radnika te kompanije, navela je i da oni najviše oboljevaju od kardiovaskularnih bolesti, zatim lokomotornih, dok na treće mjesto dolaze oboljenja respiratornih organa. Rekla je i da se uposlenici Arcelor Mittala liječe u 30 ambulanti porodične medicine.

Na kraju posjete gradu metalurga i sporta, članove monitoring tima primio je i zenički načelnik Husejin Smajlović sa saradnicima. Razgovor je počeo iskrenom konstatacijom: „Mi nemamo razloga da zatvaramo oči pred problemima“. A zatim je goste detaljno upoznao sa

stanjem ljudskih prava svojih sugrađana u sferi okoliša i šta sve općinska vlast čini da se ona poboljšaju.

Naveo je da Mittal nije uzročnik već nasljednik problema, jer je Zenica uvijek imala problema sa aerozagađenošću, te da će poboljšanju ekološke slike grada svakako doprinijeti i uvođenje novih izvora toplotne energije, zatim uređenje deponija za organski i sanitetski otpad, kao i eliminacija brojnih kućnih ložišta.

Na kraju, poslije svega, uslijedila je već citirana rečenica na početku ovog teksta prof. dr. Šefketa Goletića o zabrinjavajućoj situaciji, koja traži razložnost ali ne i paniku... Zenica jeste grad sa neslavne liste aerozagađenosti i stalni iskušenik ekološke (ne)savjesti, ali ne i naš bosanski Černobilj, kako je to ispisano na jednoj sarajevskoj fasadi, u centralnoj Titovoj ulici...

Srebrenica

Dosta sumornu sliku ponijeli su iz Srebrenice članovi monitoring tima. A tu lošu sliku, upravo tokom posjete, kao da su predskazivale i bujice vode koje su se slijevale niz saobraćajnice u centru grada usljed obilne kiše. Slab odvod i nikakva regulacija bili su toliko očigledni, da su se članovi tima pitali zar je odista moguće da se to dešava u gradu, nazvanom i bosanskom Gernikom, u koji je utrošeno toliko sredstava za obnovu u posljednjih deceniju i po. Ili je samo trebalo da bude utrošeno, ali su sredstva otišla nekim nestvarnim tokovima u druge svrhe.

Već je i sam uvodni razgovor sa načelnikom Osmanom Suljićem nagovijestio da malo šta toga štima na ekološkom planu u ovoj prostranoj Općini/Opštini, koja se prostire na 527 kvadratnih kilometara i u kojoj od predratnih 36.600 stanovnika, poslije strašnih zbivanja i genocida, danas živi tri puta manje, dakle svega 12.000. Tako je na jedno od pitanja, o „famoznoj metalnoj buradi“, koja su 16. maja 2009. pronađena na području mjesne zajednice Podravanja, što je uznemirilo lokalno stanovništvo, načelnik Suljić, na iznenađenje svojih sagovornika, odgovorio da za tu burad „neće ni da zna“, jer veze nema s tim.

Načelnikov pomoćnik Miloš Vukosavljević dao je, istina, nešto više podataka, između ostalih, i da su ispitivanja u Zagrebu pokazala da se ne radi o otrovnim materijama, kao i da jedna firma iz Doboja za odvoz otpada, a u pitanju su dva šlepera buradi, traži sedam KM po kilogramu, što Opština/Općina nije u stanju da plati. On je naveo i da je pitanje otkud uopšte burad na tom terenu „pitanje svih pitanja“, na koje odgovor traži i MUP.

Ništa više o „slučaju buradi“, članovi tima HK nisu mogli da doznaju ni od inspektora za ekologiju Ilijasa Begića, koji se u momentu izbijanja te afere, kako je naveo, nalazio na službenom putu u Crnoj Gori.

U stvari, kolika je uznemirenost građana, članovi tima su, u punom svjetlu, doznali tek tokom kasnijeg razgovora sa sanitarnim inspektorom Lazarijom Petrović i gospodinom Cvijetinom Maksimovićem iz Civilne zaštite Opštine/Općine, kao i predstavnicima MZ Podravanje, predsjednikom Bogdanom Jovanovićem i bivšim čelnikom Momiom Markovićem.

Prema riječima predstavnika MZ Podravanje, to područje, nastanjeno multietničkim stanovništvom, kao da je kutak „ni na nebu, ni za zemlji“, što se jasno vidi i iz pisma kojim su se obratili opštinskoj Skupštini. U tom pismu oni navode nekoliko „bolnih pitanja“.

Prvo je vezano za samu burad, misteriozno dopremljenu na područje njihove MZ. Građani stoga traže odgovor ko ih je tu zakopao a da ne obavijesti lokalno stanovništvo. A slično je bilo s ukopavanjem uginulih ovaca oboljelih od bruceloze.

Drugo bolno pitanje vezano je za snabdijevanje pitkom vodom koje, kako se navodi, na području Opštine/Općine jedino nije riješeno u njihovoj MZ. Time je ugroženo 50 porodica, a pitke vode nema ni u školskoj zgradi. Osnovnu školu pohađa, inače, pet učenika. Mjesna zajednica predala je dva projekta za izgradnju vodovoda, ali ni na jedan nije dobila povratnu informaciju.

Putna mreža na području ove MZ takođe je posebna priča. Mada kroz Podravanje prolazi lokalni put koji povezuje susjedne opštine Srebrenicu i Miliće, on je toliko havarisan da traži hitnu sanaciju. Kao i alternativni makadamski put Podravanja-Kutuzero.

Ledeni brijeg svih problema predstavlja, ipak, gotovo maćehinski odnos Rudnika boksita Srebrenica prema mještanima. Eksploatacija rude pravi veliku štetu na obližnjim imanjima, prašina zagađuje voćnjake, livade i pašnjake, uništava prirodna izvorišta pitke vode, dok teški kamioni upropaštavaju putne komunikacije. Prilaz MZ posebno je otežan tokom kišnih dana, zbog ogromnih rupa i lokvi. Uz to, miniranje terena vrši se i u pozne sate, što remeti mir i uznemirava posebno djecu. A usljed čestih miniranja, na mnogim zgradama popucali su i zidovi. Sve to život domicilnog stanovništva čini gotovo nepodnošljivim.

Da apsurd bude potpun, otpadom je djelimično zatrpano i groblje! Nebriga vlasnika Rudnika boksita tako ne samo da ugrožava žive, već remeti i „vječni mir“ mrtvih!

Mada Rudnik eksploatiše prirodne resurse upravo sa područja ove mjesne zajednice, njeno stanovništvo nema nikakve koristi od toga niti prima ikakvu nadoknadu. Čak je šest radnika iz Podravanja dobilo otkaze, dok su na poslu istovremeno ostali oni koji dolaze iz udaljenih predjela.

Sve su to činjenice na koje upozoravaju mještani ove rubne MZ, ali njihov glas gotovo da se i ne čuje. Stoga se, s pravom, pitaju do kada će najodgovorniji da šute, od onih na lokalnom nivou do republičke inspekcije.

Inače, tokom razgovora sa načelnikom Osmanom Suljićem, monitoring tim HK je saznao da je na području Opštine/Općine u posljednje vrijeme uvedeno više reda u sječi šume. A na pitanje kada će biti snimljena opštinska ekološka slika, načelnik je odgovorio da to zasad „prevazilazi opštinske finansijske mogućnosti“. Istakao je da je neophodan ekološki zaštitni pojas oko blagotvornog izvorišta Guber. Nažalost, nekada poznata banja (Crni Guber) danas djeluje sablasno. Da bi se situacija popravila, predlaže se Guber proglasiti spomenikom prirode, a cijelu lijevu obala Drine nacionalnim parkom.

Inspektor ekologije Ilijas Begić obavijestio je o nedavnom incidentu u Potočarima, u neposrednoj blizini Memorijalnog centra, kada je firma BOS-AGRO FOOD pokušala da spali više od šest hiljada plastičnih gajbi, zbog čega je nadležni inspektor predložio pokretanje prekršajnog postupka.

Tokom posjete Srebrenici, monitoring tim posjetio je i Dom zdravlja, gdje je u razgovoru sa direktoricom dr. Ljiljanom Ivančić, inače dermatologom, iscrpno informisan o zdravstvenoj slici područja koje pokriva ta zdravstvena ustanova. Sve više mladih se liječi od steriliteta, a bolesti respiratornih organa su po učestalosti na trećem mjestu (iza kardio-vaskularnih oboljenja i moždanih udara). U porastu je i broj oboljelih od šećerne bolesti.

Unsko-sanski kanton

Svu opravdanost i tačnost konstatacije Ekološkog udruženja Una (Eko-Una, Cazin) „da je problem otpada i upravljanja otpadom ključni problem“ u Unsko-sanskom kantonu, pa i u BiH, članovi monitoring tima HK mogli su da spoznaju i tokom četiri razgovora (dva u Bihaću i po jednim u Bosanskoj Krupi i Bužimu), posebno o gotovo sizifovskom traženju najpovoljnije lokacije za regionalnu deponiju, kao i svim završlamama koje prate taj izbor. Toliko neusaglašenosti gotovo da se rijetko viđa i kada su u pitanju međudržavni projekti, a kamoli u jednom kantonu.

Izuzetno kompetentni sagovornici, mr. Alma Topić, vršilac dužnosti direktorice komunalnog preduzeća Regionalna deponija „US REG-DEP“ d. o. o. Bihać, te mr. sci. Adnan Čehajić, izvršni direktor, iznijeli su cijelu hronologiju sporenja oko regionalne deponije, praćenu brojnim obrtima i nesuglasticama. Takva neharmoničnost je neshvatljiva ako se zna da USK vapi za regionalnom deponijom, koja bi zamijenila na hiljade ilegalnih, tzv. divljih odlagališta, kao i desetine onih legalnih, ali koje ne odgovaraju standardima, čime bi se zaštitili mnogi, danas ugroženi dragulji prirode ovog predivnog područja, sa jednom od najljepših rijeka uopšte i njenim pritokama.

U Projekt upravljanja čvrstim otpadom, kome je prethodio i kreditni sporazum BiH, odnosno entiteta sa Međunarodnom asocijacijom za razvoj, jula 2002. uključena je i regija Bihać, a lokacija Majdan - Lipa definisana je i kao najpovoljnija za izgradnju regionalne sanitarne deponije.

Kako se navodi u informaciji, Regionalna deponija „US REG-DEP“ registrovana je 12. 10. 2004. kod Kantonalnog suda u Bihaću, a osnivači društva ograničene odgovornosti bili su Skupština USK-a (sa 58 odsto udjela) i sedam općina (Cazin, Velika Kladaša, Bužim, Bosanska krupa, Bosanski Petrovac, Ključ i Drvar)“. Kao što se vidi, tu nema i osme općine, one vodeće, a to je Bihać, mada je njen predstavnik još 12. 11. 2001. potpisao zajedničku izjavu svih općina USK-a da prihvata učešće u Projektu. No svoje „neupitno pristupanje“, Bihać je uslovljavljavao time „da se osnivački udjeli općina i Skupštine USK-a raspodijele po principu broja stanovnika ili količine otpada, koja se godišnje prikuplja na području svake općine“. I mada su sve članice društva, uključujući i ovlaštene predstavnike Skupštine USK-a, bile saglasne s prijedlogom Općine Bihać, kantonalna Skupština, kao i Ministarstvo za građenje, prostorno uređenje i zaštitu okoliša USK-a nisu dali saglasnost za prenos udjela. Ali to je bila samo jedna nedraga strana medalje, koja se nepovoljno odražava na cjelokupni kantonalni ekološki milje. Ona druga bila je još poraznija.

Osamnaestog maja 2005. Općinsko vijeće Bihaća uskraćuje odobrenje da se deponija gradi na lokalitetu Majdan - Lipa i sve kreće ispočetka. Potom i Općinsko vijeće Bosanskog Petrovca uskraćuje blagoslov za potencijalnu lokaciju na svom području, na mikrolokaciji Gorinčani. Istodobno, Općinsko vijeće Bosanske Krupe otvara mogućnost da se na području te općine vrše istraživanja, a slijede aktivnosti na dokazivanju opravdanosti i na lokaciji Grabež - Drenovo Tijesno (općina Bihaća).

Na kraju, u „igri“ ostaju četiri mikrolokacije: dvije sa bihačke općine (Grabež - Drenovo Tijesno i Grabež - Tintorine), jedna sa bosanskokrupske (Benakovac - Košanica) i jedna sa područja obje te općine (Grabež - Mratinjac). No, slijedi novi obart. Sada Općinsko vijeće Bosanske Krupe uskraćuje odobrenje, mada je jedna mjesna zajednica, uz određene kompenzacije, bila spremna da „udomi“ deponiju.

Stvar spašava Općina Bihać koja pristaje da se izradi studija izvodljivosti za deponiju Grabež - Drenovo Tijesno. Ali samo zakratko. Jer se Općinsko vijeće Bosanske Krupe ponovo oglašava, izražavajući sada neslaganje i sa tom lokacijom, što dovodi u pitanje cijeli projekt, te do privremene obustave finansiranja.

Vlada USK-a 3. avgusta 2006. godine prihvata prijedlog da lokacija za deponiju ipak bude Grabež - Drenovo Tijesno. Studija izvodljivosti ponovo odlazi svim općinskim vijećima u Kantonu, ali je bosanskokrupsko opet ne prihvata! Gotovo da čovjek ne povjeruje.

Traži se novi izlaz iz „bezizlaza“, poslije čega je iniciran pilot projekt na lokalitetu „Meždre - Vlaški do“ bar za tri općine (Cazin, Bosanska Krupa i Bužim), inače najugroženije problemom odlaganja otpada, i to upravo na tromedi.

Lokacija Grabež - Drenovo Tijesno i dalje je u fokusu, a u međuvremenu je i Svjetska banka prihvatila pomjeranje mikrolokacije u rejonu Grabež.

Poslije svega što su čuli od Alme Topić i Adnana Čehajića, kao i predanog lokalnog aktiviste na polju ekologije Dževada Harbaša, članovi monitoring tima HK mogli su da steknu utisak i o neodgovornosti pojedinih lokalnih „vladara“ ne samo za ljudske sudbine već i za prirodom. Razumljivo je otuda i upozorenje koje upućuju članovi Ekološkog udruženja Una: „Ne smijemo zaboraviti da će, ako ne usaglasimo naše stavove, sredstva koja su obezbijedena za regionalnu deponiju, a samim tim i za nacionalni park „Una“, otići negdje na drugu stranu i naš kanton neće imati ni regionalnu deponiju, a niti nacionalni park „Una“. Zato podržimo odabir lokacije za regionalnu deponiju (Drenovo Tijesno), podržimo struku zbog nas, zbog naše djece, za naše sutra...“

O ekološkim problemima Kantona, monitoring tim razgovarao je i sa resornom ministricom Nadom Azinović i njenim saradnicima. Nacionalni park „Una“ se prostire na 19,5 hektara. Taj prostor, koji obuhvata gornji tok rijeke Une zajedno sa dolinom rijeke Unac, proglašen je nacionalnim parkom 2008. godine, mada još nisu sanirane nelegalne deponije, koje ugrožavaju to područje. A kao Damaklov mač nad tim očaravajućim predjelom nadvija se i opasnost zbog planirane izgradnje hidrocentrala, čime bi bile narušene iskonske ljepote, ne samo tog jedinstvenog bajkovitog prostora, već ugrožen jedan od najljepših manastira u BiH Rmanj, izvajan od sedre. A da o pogubnosti za floru i faunu i ne govorimo. Nažalost, odluka o izgradnji hidrocentrala u nadležnosti je federalnih moćnika, bolje reći lobista, a ne kantonalnih vlasti, koje su, kao i nevladin sektor, izričito protiv tog projekta, kako je naglasila ministrica. Jer izgubiti takav prirodni dragulj bila bi neshvatljiva i nepopravljiva greška.

Zasad se glas državnih i entitetskih vlasti slabo čuje kada je u pitanju namjera Hrvatske da gradi četiri deponije uz granicu sa BiH, od kojih bi ona na Trgovskoj gori, u općini Dvor, bila najopasnija, jer bi služila za odlaganje radioaktivnog otpada. Glas protiv takvih nakana sinhronizovano su digli Udruženje Eko-Una iz Cazina i kantonalno Ministarstvo građenja, prostornog uređenja i zaštite okoliša, pod sloganom „Ne - nuklearnom otpadu u susjedstvu“. A sretna je okolnost da su na istoj talasnoj dužini i poštovaoci zaštite prirode u susjednoj Hrvatskoj, predvođeni Mirjanom Petir, dožupanicom Sisačko-moslavačke županije i čelnicom Odbora za okoliš u Saboru Hrvatske.

Građani s obje strane Une takođe su zdušno na njihovoj strani, jer znaju da istinski štite njihova ljudska prava u oblasti okoliša.

Bosanska Krupa

Sjajni poznavalac ekoloških (ne)prilika u Bosni i Hercegovini, pa i u Unsko-sanskom kantonu, akademik Sulejman Redžić, svojim pitanjima davao je ton sagovorništvu o okolišu sa pomoćnicom načelnika Općine Bosanska Krupa Esmom Hergić i saradnicima.

Na brojna pitanja, gospođa Hergić, i sama neizmjerni poštovalac očuvanja prirode, davala je konkretne odgovore, kako o predugom otezanju s izborom mjesta buduće regionalne deponije tako i o svim prijetnjama divnim vodotocima Une i Krušnice. Kao jednu od takvih prijetnji navela je i ribogojilište, „usred rijeke“, koje nanosi nenadoknadivu štetu, pošto se voda nizvodno više ne može koristiti za piće. Uz to, posječena je i bukova šuma na prilazima. A predivni dar prirode, kakva je Krušnica, narušava i kemenolom na ušću.

„Poslije svega, duša me boli“, prokomentarisao je takav odnos pojedinaca prema prirodi i jednoj od najljepših dolina uopšte, akademik Redžić. A pitanje je i šta bi danas, da je kojim slučajem živ, rekao slikarski umjetnik Enver Krupić, koji je svojim djelima ovjekovječio ljepote Une i Krušnice.

Kako mlade generacije ne bi išle pogrešnim stopama nekih odraslih, Esma Hergić, koju zovu i „gospođa ekologija“, navodi da bosanskokrupski mališani od malih nogu uče o blagodetima prirode za čovjeka, a takmiče se i u proizvodnji humusa.

Ističe i da bi trebalo zabraniti korišćenje motornih čamaca, koji zagađuju rijeke. A kada je riječ o već famoznoj regionalnoj deponiji smatra da „manipulacija s ljudima traje od početka, te da javnost nije dovoljno upoznata s projektom“.

Navela je i da u budžetu Općine za ovu godinu nisu bila izdvojena sredstva za zaštitu okoliša, dok nevladin sektor u ovoj oblasti pomažu strani donatori.

Bužim

Već sam prilaz Bužimu, gradiću od 4.000/5.000 stanovnika i središtu istoimene općine koja broji oko 18.500 žitelja, nagovještava da je zaštita okoliša u drugom planu. Prašina koja dolazi iz kamenoloma „šalje signale“ da se ne vodi dovoljno računa o čistoti zraka i ljudskom zdravlju.

O tome će, tokom razgovora u zgradi Općine, članove monitoring tima, detaljno upoznati sagovornici, pomoćnica načelnika Almira Đip - Duraković, pravnik Asim Dizdarević, Jusuf Dedić i Amel Dizdarević, inženjer građevinstva, kome je to bio i prvi radni dan u ulozi komunalnog redara.

„Nismo nadležni za kamenolom“, gotovo uglas konstatuju. Otkrivaju i poraznu činjenicu da gradić Bužim uopšte nema kanalizacionu mrežu! Izgradnja je predviđena tek usvojenim prostornim planom za period do 2028.

Sve mjesne zajednice na općinskom području, a ima ih 14, nemaju ni vodovodne sisteme. Srećom, ima dovoljno izvorišta pitke vode, iz kojih se snabdijeva oko 60 posto stanovništva. Istodobno, proširuje se gradski vodovod.

Pošto nema kanalizacione mreže, najveći problem su otpadne vode, koje se slijevaju u septičke jame ali i u samu rijeku Unu. Na području općine postoje i 23 divlje deponije za odlaganje otpada. Nema legalne deponije.

Sve to nameće zaključak da prava treće generacije, pravo na zdrav život i okoliš, još nisu zaživjeli. Stoga i pored tolikih izvorišta mnogi najradije piju flaširanu vodu. Među građanima vlada i doza nespokoja zbog najave da bi u pograničnoj oblasti, u Dvoru na Uni, susjedna Hrvatska mogla da otvori odlagališta za nuklearni otpad. A Bužim je upravo nedaleko od granice.

Mnogo toga zavisiće i od pomoći kantona, kao i cijele Federacije. Udaljenost Bužima od središta kantona je 49 kilometara, a od Sarajeva čak 370 kilometara. Dobra volja da se pomogne može, međutim, da „smanji“ tu udaljenost...

Hercegovačko-neretvanski kanton

Za razliku od načelnika Opštine/Općine Srebrenica Osmana Suljića, koji je pokazao čak i nezainteresovanost za neke ekološke probleme u općini kojom kormilari, njegov kolega iz Jablanice, dipl. ecc. Salem Dedić moglo bi se čak reći da u dušu poznaje sve što je vezano za ekologiju. Stoga je i njegov razgovor sa članovima monitoring tima o zaštiti voda, deponijama, budućem nacionalnom parku Prenj - Čvrstica - Čabulja, te o planiranoj trasi koridora Vc tekao spontano, uz pominjanje i najsitnijih detalja vezanih za životno važnu oblast kao što je zaštita okoliša.

Nakon što je konstatovao da je u gotovo svim oblastima zaštite životne sredine ostvaren napredak ili se ide ka tom cilju, to je obrazložio i sljedećim činjenicama: pošto je trenutno najlošija situacija sa gradskim vodovodom, građenim prije više od pedeset godina s azbestnim cijevima, to se kao prioritetno nametalo pitanje izgradnje novog vodovodnog sistema. U prvoj fazi zamijenjene su dotrajale cijevi, dok će u drugoj, koja će biti okončana iduće godine, biti izgrađeno 60 posto novog vodovoda. Voda je i sada ispravna, a odvojena su sredstva i da Jablanica dobije vlastitu laboratoriju za ispitivanje kvaliteta vode.

Hidrocentrale na Neretvi još 1977. godine su se obavezale da će investirati u izgradnju kanalizacionih mreža u nekim područjima i više prečišćivača i tu obavezu su, uglavnom, ispunile.

Kao i mnoge druge općine tako i jablanička ima problema sa divljim deponijama, a i sama gradska deponija nije u zadovoljavajućem stanju. Ideja o regionalnoj deponiji nudi najbolje rješenje, ali je, kako ističe načelnik, teško naći partnere. Ova općina ima 44 mjesna područja i 60 posto je pokriveno redovnim odvozom smeća, blagodareći komunalnom preduzeću. Najteži pristup je brdskim predjelima, gdje nema ni putnih komunikacija.

Što se tiče planirane trase koridora Vc, u Jablanici smatraju da je ona prihvatljiva i da neće narušiti prirodni ambijent. Uz to, Jablanica bi imala priključak na trasu, što se uzima kao veoma bitno za cijelu općinu, kao i to da bi nedaleko od ovog grada u budućem koridoru Vc bio i priključak kraka koji bi stizao iz Banja Luke.

Kada je riječ o budućem nacionalnom parku Prenj - Čvrstica - Čabulja, on bi se prostirao u tri kantona i šest općina. To će, razumljivo, tražiti sinhronizovano djelovanje, naravno pod federalnom „kapom“, svih tih kantona i općina a, kako ističe načelnik Dedić, Općina Jablanica spremna je da da svoj puni udio u očuvanju tog biološki i ekološki prebogatog i raznolikog prostora, koji obiluje endemskim i reliktnim vrstama flore i faune. Međutim, „ne možemo dozvoliti da dvije trećine općinskog prostora bude obuhvaćeno budućim nacionalnim parkom“, rekao je Dedić. Naveo je i da je u Strategiji razvoja Općine od 2007. do 2011. zaštita okoliša jedan od strateških ciljeva.

Mostar

Da je Mostar „podijeljen grad“, članovi monitoring tima imali su priliku da se uvjere i po razmještanju ministarstava. Dok je sjedište kantonalne vlade i nekih ministarstava u zapadnom dijelu grada, dotle su Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša te neka druga smještena u istočnom dijelu grada. Ali, takav „decentralizovani“ razmještaj možda je i dobar.

Sabesjednik u pomenutom ministarstvu za zaštitu okoliša bio je pomoćnik ministra mr. Zejnil Trešnjo. Nakon što je naveo da Kanton već pola decenije ima vlastiti Zakon o zaštiti okoliša, slijedilo je i njegovo objašnjenje kako se izdaju okolinske dozvole. Naveo je da postupak izdavanja traje petnaest dana od podnošenja zahtjeva, naravno ukoliko je priložena kompletna dokumentacija. Najviše takvih dozvola, oko 70 posto, odnosi se na benzinske pumpe. Zanimljivo je da do sada nijedan takav zahtjev za izdavanje dozvole nije podnesen od neke klaonice, tako da ispada da na području cijelog kantona nema nijedne, u šta je teško povjerovati, a upravo problem skladištenja klaoničkog otpada predstavlja potencijalnu ekološku opasnost.

Uz izdate dozvole za upravljanje otpadom, daje se i opis aktivnosti. Primjera radi, navodimo opis kojim se firmi iz Mostara dopuštaju „aktivnosti male privrede u upravljanju otpadom za reciklažu sekundarnih sirovina i trgovinu za poslove obavljanja poslova čišćenja i prikupljanja otpadnih ulja, masti, i drugih naftnih derivata, oko četiri tone mjesečno“. Ili kako se jednoj drugoj firmi dopušta „da obavlja poslove prikupljanja, skladištenja i obrade sekundarnih sirovina, oko 20.000 tona godišnje“.

Ekološke dozvole izdaju se na pet godina. A na pitanje da li firme kojima su izdate i poštuju te opise, pomoćnik ministra požalio se na slabu saradnju sa inspektorima, u čijoj je nadležnosti da to nadgledaju. Inače, svih sedam inspektora rade u sklopu ovog ministarstva, koje imenuje sam ministar. A samom kantonalnom ministru dolaze i žalbe na inspekcijaska rješenja, i on potpisuje drugostepena rješenja! Tako se zatvara svojevrsni „začarani krug“.

Očito je, dakle, da nema dovoljne saradnje između dva sektora unutar istog ministarstva! Hercegovačko-neretvanski kanton obuhvata devet općina (Čapljinu, Čitluk, Jablanicu, Konjic, Mostar, Neum, Prozor, Ravno i Stolac) i svaka ima problema sa deponijama. Plan izgradnje tri regionalne deponije (Jablanica- Prozor, Mostar - Čitluk i Neum-Stolac – Čapljina) pokazao se preskupim, tako da je zasad otpao.

Kao pozitivan ekološki primjer, zamjenik ministra naveo je Aluminijski kombinat Mostar, koji koristi filtere i ne zagađuje zrak. Stoga je i dobio federalnu okolinsku dozvolu.

Istakao je i da je budući nacionalni park Prenj - Čvrstica - Čabulja u nadležnosti Federacije, kao i da Ministarstvo nema negativan stav prema planiranom koridoru Vc.

PREPORUKE:

1. Jasno je vidljivo da nadležnosti, a time i odgovornosti u oblasti okoliša nisu jasno raspoređene između postojećih nivoa vlasti – entitet, kanton, lokalna zajednica – te se tako stvara prostor za neodgovorna ponašanja kako kompanija, čija proizvodnja pripada tzv. „prljavoj industriji“, a tako i drugih – komunalna preduzeća, neodgovornih pojedinca, malih firmi itd.

2. Isto tako ne postoji dovoljna intersektoralna koordinacija i saradnja po pitanju prevencije u zaštiti okoliša. Unutar vertikalnih politika vlasti ne postoje dovoljno sinhronizovane akcije i aktivnosti, kao i transparentnosti o preduzetim mjerama u zaštiti okoliša.
3. Važno je istaći da Vlasti nisu uložile dovoljno napora za izgradnju i popunu institucionalnih kapaciteta – proces dobijanja dozvola je dugotrajan i neefikasan, inspeksijske službe su nepopunjene, nedostaju stručnjaci (tehnički, ekonomski, pravni), što u krajnjem rezultatu znači da upravljanjem okolišem je nepotpuno, te da smo svakodnevno svjedoci ekocida i devastacije svih prirodnih dobara.
4. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine mora ubrzati procese na izboru direktora Fonda za zaštitu okoliša F BiH, kako bi prikupljena sredstva, shodno projektima, na transparentan način bila utrošena za poboljšanje stanja okoliša u lokalnim sredinama.
5. Kreiranje odluka i politika u zaštiti okoliša je uglavnom ekskluzivno pravo vlasti, građani nisu učesnici u ovim procesima i ne utiču na osmišljavanje programa i akcija koje bi postali „vlasništvo“ svakog građana u njegovom svakodnevnom životu.